

Реалізація можливостей учбової дисципліни «Фізична культура» у формуванні позитивних взаємин дітей

Ольхова-Марчук Н.В.

Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна»

Анотації:

Виявлено виховний потенціал змісту навчального предмета «Фізична культура» та її позакласних форм у формуванні міжособистісних взаємин молодших школярів. У експерименті взяли участь учні 1-4 класів. Досліджено, що проблема формування культури міжособових взаємин потребує пошуку нових шляхів її вирішення. Доведено, що формування культури міжособових взаємин молодших школярів активно реалізовується в процесі фізичного виховання.

Ольховая-Марчук Н.В. Реализация возможностей учебной дисциплины «Физическая культура» в формировании позитивных взаимоотношений детей. Обнаружен воспитательный потенциал содержания учебного предмета «Физическая культура» и ее внеклассных форм в формировании межличностных взаимоотношений младших школьников. В эксперименте приняли участие ученики 1-4 классов. Обнаружено, то, что проблема формирования культуры межличностных взаимоотношений нуждается в поиске новых путей ее решения. Доказано, что формирование культуры межличностных взаимоотношений младших школьников активно реализуется в процессе физического воспитания.

Olhova-Marchuk N.V. Realization of educational discipline «Physical culture» in formation of positive relations of children. Educational potential of contents of the subject «Physical culture» and its extramural kinds in formation of inter-personalities relations of younger schoolchildren is revealed. The pupils of 1-4 class took part in the experiment. It is exposed that the problem of culture formation of inter-personalities relations needs looking for new methods of its solution. It is proved that formation of inter-personalities relations of younger children is actively realized in the process of physical education.

Ключові слова:

культура, школярі, виховання, формування, умови.

культура, школьники, воспитания, формирование, условия.

culture, pupils, education, formation.

Вступ.

Зміни суспільного життя зумовлюють необхідність пошуку нових, удосконалення існуючих підходів до формування особистості дитини. Провідне місце у формуванні культури взаємин особистості в період дитинства посідає система освіти та виховання в загальноосвітньому навчальному закладі й сім'ї. При цьому більшість фахівців наголошує, що одним із найефективніших у формуванні особистості дитини є фізичне виховання, оскільки забезпечує її різнобічний розвиток, покращення фізичного здоров'я, формує знання про засоби і методи підвищення працездатності, якість повноцінного життя, позитивно впливає на генетичний фонд нації.

Дослідженнями Г. Ващенко, О. Духновича, К. Єльніцького, Я.А. Коменського, Дж. Локка, Ф. Рабле, Є. Славинського доведено ефективність формування культури взаємин на основі поваги, людинолюбства, дбайливого ставлення до інших людей. Важливими у розв'язання досліджуваної проблеми є праці В. Воронова, І. Кравченко, А. Гончаренко, О. Столяренка, Н. Мирончук, І. Сіданіч, О. Яницької, в яких розглянуто культуру взаємин комплексно, — у системах «сім'я», «школа» і «сім'я-школа». Водночас передовий практичний досвід, фрагментарність досліджень в аспекті виокремленої проблеми (Л. Гренюк, Т. Джуранулова, О. Дубогай, С. Калашникова, С. Корнієнко, А. Цюсю — спільна діяльність сім'ї та школи у фізичному вихованні школярів, А. Атаєва, І. Бутіна, В. Сергеева, В. Яковлева — зміст і педагогічні умови фізичного виховання дітей у сім'ї) не сприяють ефективному використанню вчителями і батьками засобів фізичного виховання у формуванні культури міжособистісних взаємин дітей молодшого шкільного віку.

Дослідження виконано згідно плану науково-дослідної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Організація навчального процесу у закладах освіти в умовах переходу на

освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців» (номер державної реєстрації 0100U000240).

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Ціль статті. Виявити виховний потенціал змісту навчального предмета «Фізична культура» та її позакласних форм в аспекті формування міжособистісних взаємин молодших школярів.

Результати дослідження.

Під час експерименту у навчально-виховному процесі ми намагалися створювати оптимальні умови для формування культури міжособистісних взаємин, ретельно обираючи ігрову тематику; уникати надмірних фізичних навантажень, не залучаючи дітей до інтенсивної рухової діяльності, пропонуючи часті інтервали для відпочинку; підтримувати й заохочувати ігрову діяльність дітей, пропонуючи їм різні види рухливих ігор, передусім ситуаційні [1]. Водночас брали до уваги, що формування культури міжособистісних взаємин відбувається безпосередньо в ході оволодіння школярами знань про норми та правила культурної взаємодії, якому сприяє природна організація навчально-виховного процесу — у вигляді емоційних рухливих ігор. Останні можуть використовуватись на уроках фізичного виховання та позашкільних заходах, що передбачають застосування фізичних вправ. Під час організації і проведення рухливих ігор враховували ідейність, використання ігор, направленість на досягнення виховних, освітніх й оздоровчих завдань. Керівна роль у процесі проведення ігор належала педагогам [3].

Програмні заняття фізичної культури (уроки) проводилися два рази на тиждень. Вони зобов'язували до ефективної роботи вчителя: загальної та моторної щільності уроків, систематичних записів у щоденниках учнів про успішність і зауваження до них. Вимоги до учнів полягали в такому: сумлінне відвідування всіх уроків фізичного виховання, високий рівень дисципліни, виконання домашніх завдань та рекомендацій учителів. Батьки контролювали відвідування школярами уроків, виконанням домашніх завдань, ре-

гулярно перевіряли щоденники [2].

Вибір гри залежав від завдання, яке було поставлене перед уроком. Визначаючи його, ми враховували вікові особливості дітей, їх розвиток, фізичну підготовку, кількість дітей і умови проведення гри. Ігри не були випадкові, а докладно проаналізовані як потенційні засоби у вихованні культури взаємин молодших школярів та обговорені на засіданнях учительського колективу. Кожна гра мала свій виховний характер та спонукала до формування складових компонентів культури взаємин. Дія гри визначалася, по-перше, змістом (сюжет, рухові дії, правила культури взаємин); по-друге, методичними прийомами, за допомогою яких дитина опановувала гру, правила культури взаємин; по-третє, способом організації, ступенем засвоєння правил культури взаємин.

Таке поєднання в повному обсязі забезпечує гармонійний розвиток особистості учня та сприяє формуванню культури міжособистісних взаємин учнів. На уроці школярі оволодівають програмним матеріалом, необхідними знаннями, набувають умінь та навичок, що забезпечують їм потрібний духовний розвиток, зміцнюють їх здоров'я і привчають до участі в суспільно корисній праці.

На початку уроку дітям пропонувалися конкретні, порівняно легкі й доступні ігри, які мали нескладний характер організації. Передусім це пояснюється потребою задовольняти велику потребу в рухах, властиву дітям молодшого шкільного віку. Ігри були спрямовані на закріплення знань, норм і цінностей взаємин, осмислення необхідності їх дотримання, розуміння сутності поняття «культура взаємин».

Для досягнення позитивного результату ми обирали ігри, які допомагали у цікавій формі ще раз нагадати дітям отриману інформацію щодо культури взаємин та діагностувати знання учнів. Ними стали: «Поле чудес», «Порятунок», «Падаюча палиця», «Світлофор», «Будівничі слів» «Естафета звичайна», зокрема пропонуємо до уваги одну з таких ігор.

В організації командних ігор важлива роль відводилася капітанам або командирам команд, які слідкували за дотриманням правил культури взаємин всієї команди. Капітани — безпосередні помічники керівника. Вони організовували й розміщували учасників, розподіляли їх, відповідали за дисципліну гравців у процесі гри. Діти 1-3 класів дуже активні. При виборі «головного» у грі ми зверталися за допомогою до учнів, які знають можливості своїх однокласників і вже намагаються бути самокритичними. Попередньо ми наголошували на характеристиках, якими повинен володіти ведучий. До кожної з ігор вибирались ведучі з певними характеристиками, серед них: особистісні характеристики — ввічливість, порядність, самоконтроль, уміння бути корисним для інших, товарицькість й ін.; фізичні характеристики — швидкість, спритність, швидкість орієнтації й ін. Слід зауважити: за умови самостійного обрання капітанів гравцями, учні об'єктивно оцінюють один одного за досягненнями, виражаючи довіру своєму товаришеві, спонукають його до більшої відповідальності.

Ураховуючи велику рухливість дітей і їх ранимість, ми не зупиняли гру для тих дітей, які допускали помилки й порушували правила гри, розуміючи, що так відбувається з різних причин, зокрема через недосвідченість, невміння грати в колективні ігри та недостатній фізичний розвиток дітей. Фізичне навантаження ми ретельно регулювали.

Від простих ігор ми переходили до складніших, поступово ускладнюючи педагогічні ситуації, аналізуючи міжособистісні взаємини молодших школярів. Упевнившись, що учні засвоїли способи і засоби етичної поведінки у взаєминах, зрозуміли сутність поняття «культура взаємин», ми переходили до ігор, які були спрямовані на усвідомлення необхідності дотримання культури у щоденних взаєминах. Згодом ми пропонували ігри, за допомогою яких ми перевіряли дотримання учнями загальноприйнятих правил поведінки у взаєминах із іншими; встановлювали негативне ставлення з боку школярів до проявів антикультури у взаєминах з іншими; аналізували активність у налагодженні позитивних взаємин з боку учнів.

Зокрема в 1 класі з початку навчального року ми не проводили командні ігри, а започатковували їх під кінець навчального року. Із набуттям рухового досвіду і з підвищенням у дітей інтересу до колективної діяльності та засвоєння правил культури взаємин ми поетапно включали в урок ігри з елементами змагання в парах (у бігу, ігри з м'ячем), що передбачало тісні міжособистісні взаємозв'язки. Таким чином ми перевіряли засвоєні учнями знання на практиці. У подальшому розподіляли дітей на групи і проводили з ними ігри — змагання за типом естафет з різними простими завданнями. Така організація діяльності спонукала дітей до нових емоційних переживань та закріплення основних знань щодо культури взаємин, а саме вболівання за колективний результат, виховання почуття взаємоповаги, товарицькості, колективізму.

Рухливі ігри на уроках у 1-3 класів використовувалися для виховання активної і свідомої поведінки учнів, які вчаться в колективі. Ігри навчали взаємин (не заважати, не штовхати, поважати один одного), діяти швидко, за сигналом, швидко включатися у гру, підкорятися авторитету «головного», що було важливим у виховному процесі.

Дуже важливим у грі було виховання почуття поваги один до одного, взаєморозуміння, взаємопідтримки, попередження відчуттів зухвалості в результаті перемоги чи виявлення кращих індивідуальних фізичних здібностей. Також не менш важливим було виховання пошани до встановлених правил, уміння точно й чесно дотримуватись їх. Ці завдання вирішуються при багаторазовому повторенні ігор. У кожен урок включались ігри, пов'язані зі спільним завданням уроку.

Ігрові уроки особливо ефективні серед учнів 1-2 класів, які передбачали вирішення основних завдань: контроль за координацією рухів, виховання організованості, дисциплінованості, самостійності та нагадування учням про важливість культури взаємостосунків у колективі.

Слід зауважити, що в нашій роботі важливим є те, що молодший шкільний вік має деякі особливості. Зокрема учні 3-4 класів, порівняно з дітьми 1-2 класів, відрізняються в ігровій діяльності більшими фізичними можливостями, які проявляються у процесі гри. Тобто учні 3-4 класів захоплюються іграми складнішими, ніж у попередніх класах, їх цікавлять ті ігри, де вони можуть продемонструвати свої особистісні характеристики, фізичні особливості. Саме в цьому віці учнів захоплює сам процес гри та прояв їх особистісних характеристик.

Як уже було зазначено, саме вік 4 класу належать до раннього підліткового періоду. У зв'язку з такими особливостями ми намагалися організувати наші заняття з особливою увагою до кожного гравця, ураховуючи особистісний підхід. Основне місце займали командні ігри, тому що саме в учнів цього віку особливо починає розвиватися відчуття колективізму. Для виконання цієї потреби ми впроваджували естафетні ігри «Естафета культурознавця», «Листоноші» й ін. Вже з 4 класу діти бурхливо проявляють свої емоції у процесі гри. У зв'язку з цим ми підвищували вимоги до дотримання правил гри при надмірній збудливості робилиперерви у грі.

Як відомо, хлопчики мають деякі переваги перед дівчатками в іграх із бігом на швидкість й іграх з елементами боротьби, тому стежили за правильно розподіленими ролями.

У зв'язку з цим стежили, щоб у командних іграх із бігом була рівна кількість хлопчиків і дівчаток. В іграх на витривалість розподіляли команди за рівною кількістю хлопчиків і дівчаток, не допускали формування груп за чітким розмежуванням статі.

Отже, здатність до критичного мислення, емоційного уявлення та сприйняття, набутий запас знань і руховий досвід дозволяв їм засвоювати складніші ігри з численними правилами і складними взаєминами, ніж для учнів 1-2 класів. Тому ігри, які ми запропонували, передбачали складні ігрові міжособистісні взаємозв'язки, які зобов'язували гравців до впровадження в практику гри вже набутого рівня культури взаємин, рухових здібностей. У ході експерименту ми застосовували наступні ігри: «Боротьба за м'яч», «Два цапки», «Мисливці і качки», «Бій півнів», «Мишоловка», «Виштовхни з кола», «День і ніч» [3].

На цьому віковому етапі навчали дітей чесної поведінки у грі, оскільки чесність є складовою умовою культури міжособистісних взаємин. Для досягнення формування позитивних особистісних характеристик (чесність, порядність, справедливість тощо) пропонували гру, зокрема, «День і ніч», де передбачалася складна педагогічна ситуація, яка мала виявити, хто ще недостатньо оволодів правилами культури взаємин і може відступитися від запропонованих постулатів.

Пам'ятаючи про педагогічне значення гри, в кінці уроку відзначали тих, хто правильно виконував завдання, виявляв позитивні особистісні характеристики (взаємодопомога, взаємовиручка, взаємопідтримка у грі, дотримання правил), називали тих, хто порушував правила культури взаємодії і заважав проводити гру. Слід зауважити, що у грі яскраво виявляється індивідуальність дітей. Вивчивши характер учнів, поведінку в грі, керівник має можливість запобігати надмірній збудливості, конфліктності, агресивності, недотриманню правил, культури взаємин з однолітками, також попередити нечесність у взаєминах та інші негативні сторони поведінки.

Висновки.

Отже, у результаті впровадження спортивно-ігрової діяльності ми вирішували такі завдання: узгодженість фізичних можливостей і психологічних особливостей учнів; погодженість виконання ігрових рухів за умови дотримання всіх необхідних умов культури міжособистісних взаємин; виховання складових частин культури взаємодії: товариської взаємодопомоги, творчої активності, уміння контролювати власну поведінку.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути: особливості формування взаємин учнів загальноосвітньої школи під час вивчення гуманітарних та природничих предметів, вивчення досвіду зарубіжної науки й практики в досліджуваному аспекті.

Література:

1. Фізичне виховання. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка: посіб. для вузів / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2001. – 528 с.
3. Мудрик С.Б. Рухливі ігри на уроках фізичної культури: навч.-метод. посіб. / С.Б. Мудрик. – Луцьк: Настир'я, 1996. – 153 с.
4. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В.Г. Постовий. – К.: Освіта, 1994. – 62 с.
5. Хрипкова А.Г. Вікова фізіологія: посіб. для студ. / А.Г. Хрипкова. – К.: Вища шк., 1982. – 272 с.

Надійшла до редакції 03.04.2011 р.
Ольховая-Марчук Наталия Владимировна
Sirius_2010@inbox.ru